

Roll No.....

Total No. of Questions-19] [Total No. of Printed Pages-12

Copyright Reserved

A-908-A-X-2318

SANSKRIT

Time allowed : 3 hours]

[Maximum marks : 85

परीक्षार्थी यथासंभव अपने शब्दों में ही उत्तर दें।

प्रत्येक प्रश्न के अंक उसके सामने दिए गए हैं।

विशेष निर्देश :

- (i) अपनी उत्तर-पुस्तिका के मुख्य पृष्ठ के ऊपर बाईं ओर दिए गए वृत्त में प्रश्न-पत्र सीरीज़ अवश्य लिखिए।
- (ii) प्रश्नों के उत्तर देते समय जो प्रश्न संख्या प्रश्न-पत्र पर दर्शाई गई है, उत्तर-पुस्तिका पर वही प्रश्न-संख्या लिखना अनिवार्य है।
- (iii) उत्तर-पुस्तिका के बीच में खाली पन्ना/ पन्ने न छोड़िए।
- (iv) सभी प्रश्न अनिवार्य हैं।
- (v) सभी प्रश्नों के उत्तर प्रश्नानुसार संस्कृत में ही लिखिए।
- (vi) लिखावट में सुन्दरता व शुद्धता अनिवार्य है।
- (vii) प्रश्न-पत्र में दिए गये सभी प्रश्नों के भागों को एक साथ ही लिखें।

A-908-A

[P.T.O.]

खण्ड-क

(अपठित-अवबोधनम्)

1. अधोलिखित अनुच्छेद को पढ़कर अनुच्छेद पर आधारित प्रश्नों के उत्तर दीजिए -

समागतः वसन्तः। स्वागतं ते ऋतुराज ! त्वमेव कुसुमाकरः। तवागमने भवति पुष्पाणां विकासः सौरभाणां च प्रसारः। अतः तव आगमनं सर्वान् जनान् आनन्दयति, निखिलान् प्राणिनः प्रीणयति चराचरं च रमयति। इदानीम वारिणः अत्यधिकं शैत्यं विलीयते। उल्लासस्य उत्साहस्य च सर्वत्र साम्राज्यं राजते। स्वच्छता एव दृश्यते परितः।

- (i) एकपदेन उत्तरत -

- (क) कस्यागमने पुष्पाणां विकासः भवति ? 1
 (ख) वसन्तस्यागमने केषां प्रसारः भवति ? 1
 (ग) वसन्तस्य आगमनं कान् आनन्दयति ? 1

- (ii) पूर्ण वाक्य में उत्तर दीजिए -

- (क) वसन्तस्य आगमने किम्-किम् भवति ? 1

- (iii) निर्देशानुसार उत्तर दीजिए -

- (क) 'त्वमेव कुसुमाकरः' 'त्वम्' इति सर्वनाम पदं कस्मै प्रयुक्तम् ? 1

2. अधोलिखित गद्यांश को पढ़कर गद्यांश पर आधारित प्रश्नों के उत्तर दीजिए -

अस्माकं विद्यालयः राजकीयः विद्यालयः अस्ति। अत्र पठनस्य तु श्रेष्ठा व्यवस्था अस्ति एव युगपदेव क्रीडानामपि सुलभा व्यवस्था अस्ति ! अतः एव अस्माकं विद्यालयस्य सर्वासां कक्षाणां परिणामः शतप्रतिशतं भवति। क्रीडानां प्रतियोगितासु अपि अस्माकं विद्यालयस्य छात्राः बहून् पुरस्कारान्

अलभन्त । अस्माकं विद्यालयस्य वार्षिकोत्सवः परह्यः सम्पन्नो जातः । तत्र अस्माकं राज्यस्य राज्यपालः मुख्यातिथिः आसीत् । यदैव मुख्यातिथिः द्वारं सम्प्राप्तः छात्राः वाद्ययन्त्राणां ध्वनिना तस्य स्वागतम् आचरन् । ततः सः मञ्चस्य सम्मुखे आसनं भूषितवान् ।

(क) एक पद में उत्तर दीजिए -

- (i) अस्माकं विद्यालयः कीदृशः अस्ति ? 1
(ii) अस्माकं विद्यालये पठनस्य कीदृशी व्यवस्था अस्ति ? 1
(iii) विद्यालयस्य वार्षिकोत्सवः कदा सम्पन्नो जातः ? 1

(ख) पूर्ण वाक्य में उत्तर दीजिए -

- (i) वार्षिकोत्सवे मुख्यातिथिः कः आसीत् ? 2
(ii) ततः सः मञ्चस्य सम्मुखे आसनं भूषितवान् । इस वाक्य में क्रियापद क्या है ? 1
(iii) उपरिलिखित गद्यांश का समुचित शीर्षक दीजिए । 2

खण्ड-ख

(रचनात्मक-कार्यम्)

3. मञ्जूषा में दिए गए शब्दों को चुनकर रिक्त स्थानों की पूर्ति करते हुए, छोटे भाई को पत्र लिखिए - 5

आसीः, सम्मानजनकं, एव, भ्रातः, प्राप्तम्, पितरौ, पठित्वा, कथयामि, अद्य, परीक्षा

परीक्षा भवनम् ,

प्रिय ----- रमेश ।

सस्नेहं नमस्कारं ----- ।

मया ----- तव पत्रं ----- । पत्रं ----- महद् दुःखम् जातम् ।

परीक्षाकाले त्वम् ज्वरग्रस्तः ----- । रुग्णः सन् अपि त्वया ----- दत्ता ।

A-908-A

(3)

[P.T.O.]

परीक्षायां-----स्थानमपि प्राप्तम् । एतत् तव परिश्रमस्य ----- फलम् ।
अहं त्वयि गर्वं अनुभवामि ।
----- प्रति मम प्रणामः ।

भवतः अग्रजः,

रामः ।

4. मञ्जूषा से उचित शब्दों को चुनकर रिक्त स्थानों की पूर्ति करते हुए संवाद को पूरा कीजिए - 5

सोढुम्, संगः जायते, ध्यायतः, सम्मोहस्य, बुद्धिनाशः, स्मृतिविभ्रमः, क्रोधः, नाशात् यः कामक्रोधोद्भवं, कामः ।

- सुधाकरः : जानासि कः नरः सुखी ?
दिवाकरः : आम् । ----- वेगं ----- शक्नोति ।
सुधाकरः : विषयान् ध्यायतः नरस्य किम् भवति ?
दिवाकरः : विषयान् ----- नरस्य तेषु ----- ।
सुधाकरः : संगत् कः जायते ?
दिवाकरः : ----- ।
सुधाकरः : क्रोधात् कस्य उत्पत्तिः ?
दिवाकरः : ----- ।
सुधाकरः : सम्मोहात् कः सञ्जायते ?
दिवाकरः : ----- ।
सुधाकरः : स्मृति भ्रंशाद् किं प्रभवति ?
दिवाकरः : बुद्धि ----- ।

5. अधोलिखित निबन्धों में से किसी एक पर संस्कृत में पाँच वाक्य लिखो-
विजय दशमी, दीपावली, मम प्रिय नेता। 7

खण्ड-ग

(अनुप्रयुक्त-व्याकरणम्)

6. अधोलिखित में से किन्हीं तीन पदों का सन्धि अथवा सन्धिविच्छेद कीजिए-
दया + आनन्दः, ग्रामोदयः, भो + अनम्, सदाचारः। 3
7. निम्नलिखित वाक्यों में से किन्हीं चार समस्त पदों का विग्रह अथवा
विग्रह-पदों का समस्तपद बनाकर लिखिए -
- (i) रविः किरणाः ----- प्रविशन्ति। (गृहस्य अभ्यन्तरे) 2
- (ii) ब्रह्मा ----- भवति। (चतुर्णां आननानां समाहारः)
- (iii) ----- कस्य मानसं न सन्तापयति। (क्लेश परम्परा)
- (iv) ----- आसक्तिः उचिता नास्ति। (पर द्रव्ये)
- (v) देवालये ----- भवति। (शंखध्वनिः)
8. अधोलिखित वाक्यों में कोष्ठक में दी हुई धातुओं के साथ प्रत्यय लगाकर
अथवा धातु व प्रत्ययों को अलग-अलग करके रिक्त स्थानों की पूर्ति
कीजिए - 5
- (i) धर्मशाला ----- स्थलं अस्ति। (दृश + अनीयर्)
- (ii) अहम् भारतस्य ----- अस्मि। (नागरिकः)
- (iii) अत्र ----- उत्सवः भवति। (धार्मिकः)
- (iv) ----- सर्वत्र पूज्यते। (बुद्धि + मतुप्)
- (v) तस्य भार्या ----- अस्ति। (रूपवत् + डीप्)

9. निम्नलिखित अव्ययों को मञ्जूषा में दिये गये शब्दों से पूरा कीजिए - 5

श्वः, वहिः, यत्, तत्र, विना, सम्प्रति मा, क्षिप्रम्, एव, सह

- (i) नगरात् ----- एकः देवालयः अस्ति।
- (ii) ----- रविवासरः भविष्यति।
- (iii) अहं पुनः पुनः वदामि ----- मया तव अभ्यास पुस्तिका न दृष्टा।
- (iv) रात्रिः सञ्जाता ----- गमनं नोचितम्।
- (v) चिन्ता न कार्या, बालकः पित्रा ----- बहिर्गतः।
- (vi) धनस्य वैभवस्य च गर्वं ----- कुरु।
- (vii) ज्ञानं ----- जीवनम् व्यर्थम्।
- (viii) समयः अल्पः उत्तरं ----- लिख।
- (ix) यत्र नार्यस्तु पूज्यन्ते रमन्ते ----- देवताः।
- (x) सन्ताः सदा मधुरं ----- वदन्ति।

10. निम्नलिखित वाक्यों में से किन्हीं तीन वाक्यों का वाच्य परिवर्तन कीजिए- 3

- (i) अश्वः जलं पिबति।
- (ii) मया पठ्यते।
- (iii) रामः पत्रं लिखति।
- (iv) सः तिष्ठति।

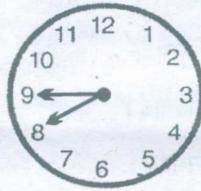
A-908-A

(6)

11. घटिका चित्र की सहायता से अंकों के स्थान पर संस्कृत शब्दों में समय लिखिए- 4

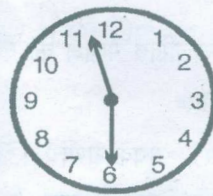
1:15

8:45

6:00

11:30

अथवा

निम्नलिखित में से किन्हीं चार पदों का पद परिचय दीजिए -
हरये, पठसि, मया, सेवते, गंगायाम्।

12. निम्नलिखित में से किन्हीं दो रिक्त स्थानों में उचित शब्द भरकर पूर्ति कीजिए-

- (i) एषः ----- गजः अस्ति। (एकः, एका, एकम्)
(ii) उद्याने ----- बालिकः क्रीडन्ति। (चत्वारः, चतस्रः, चत्वारि)
(iii) वृक्षे ----- आम्राणि सन्ति। (त्रयः, त्रीणि, तिस्रः)

2

A-908-A

(7)

[P.T.O.]

13. निम्नलिखित में से किन्हीं चार वाक्यों को शुद्ध कीजिए - 2

- (i) ते पुस्तकं पठति।
- (ii) सः विद्यालयं गच्छसि।
- (iii) कृष्णं नमः।
- (iv) अलं विवादं।
- (v) वयं नमामि।

खण्ड-घ

(पठित-अवबोधनम्)

14. (अ) निम्नलिखित गद्यांश को पढ़कर उसके आधार पर प्रश्नों के उत्तर दीजिए-

मेषस्य सूपकाराणां च कलहम् अवेक्ष्य नीतिविदाम् अग्रणीः वानरयूथपतिः अचिन्तयत् - “एतेषां कलहो न वानराणां हिताय”। एवं विचार्य सः यूथपः सर्वान् कपीन् आहूय रहसि अवदत् -

सूपकाराणां मेषेण सह एषः कलहः नूनं भवतां विनाशकारणं भविष्यति। उक्तम् हि -

तस्मात् स्यात् कलहो यत्र गृहे चित्तियमकारणः।

तद्गृहं जीवितं वाञ्छन् दूरतः परिवर्जयेत् ॥

(1) एकपदेन उत्तरत् -

- (i) मेषस्य सूपकाराणां च किम् अवेक्ष्य वानरयूथपतिः चिन्तितः आसीत् ?
- (ii) “एतेषां कलहो न वानराणां हिताय” इति कः अचिन्तयत् ?
- (iii) सः कान् आहूय रहसि अवदत् ?

A-908-A

(8)

[See 9th page

(2) पूर्ण वाक्येन उत्तरत् -

(i) वानरयूथपतिः रहसि वानरान् किम् अवदत् ?

(ii) "यूथपतिः" इत्यस्य पर्यायवाची पदम् अत्र किम् ?

5

(आ) निम्नलिखित श्लोक को पढ़कर उसके आधार पर प्रश्नों के उत्तर दीजिए-

नास्ति विद्यासमं चक्षुः

नास्ति सत्यसमं तपः।

नास्ति रागसमं दुःखम्

नास्ति त्यागसमं। सुखम्॥

एक पदेन उत्तरत् -

(i) विद्या समं किम् नास्ति ?

पूर्ण वाक्येन उत्तरत् -

(i) सत्यसमं किम् नास्ति ?

(ii) कीदृशं सुखं नास्ति ?

(iii) दुःखं कीदृशं नास्ति ?

'नास्ति' इस पद का सन्धिच्छेद कीजिए।

5

(इ) अधोलिखित नाट्यांश को पढ़कर उसके आधार पर प्रश्नों के उत्तर दीजिए-

श्रीकृष्णः -

तर्हि न जानामि तस्य मनोवृत्तिम्। पितुः उपदेशेन
असन्तुष्टः द्रौणिः एकदा द्वारिकापुरीम् आगच्छत्
ब्रह्मास्त्रं दत्त्वा सः सुदर्शनचक्रं अवाञ्छत्।

A-908-A

(9)

[P.T.O.]

- युधिष्ठिरः - साश्चर्यम् कथं चक्रं इति ।
 श्रीकृष्णः - आम । मया कथितम् । नाहं ब्रह्मास्त्रं इच्छामि ।
 यदि त्वं मम गदां, शक्तिं, धनुः चक्रं वा
 इच्छसि, तुभ्यं ददामि ।
 युधिष्ठिरः - ततस्ततः ।
 श्रीकृष्णः - सः तु चक्रमेव अयाचत् । गृहाण चक्रं इति
 उक्तः सः सव्येन पाणिना चक्रं गृहीतवान्,
 किन्तु सः तत् चक्रं स्वस्थानात् संचालयितुम्
 अपि समर्थः न अभवत् ।

एक पदेन उत्तरत् -

- (i) पितुः उपदेशेन असन्तुष्टः द्रौणिः एकदा कुत्र आगच्छत्?
 (ii) सः कृष्णात् किम् अवाञ्छत् ?
 (iii) 'दत्त्वा' इस पद में कौन-सा प्रत्यय प्रयुक्त है ?
 (iv) 'मया कथितम्' यहाँ मया पद किसके लिए प्रयुक्त हुआ
 है ?
 (v) 'सः तु चक्रमेव अयाचत्'। इस वाक्य में क्रियापद
 छांटिए। 5

15. (I) निम्नलिखित पंक्तियों में से शुद्ध भावार्थ चुनकर लिखिए - 2

- (क) तद्गृहं जीवितं वाञ्छन् दूरतः परिवर्जयेत्
 (i) यस्मिन् गृहे महान् कोलाहलः वर्तते, धनम् इच्छन्
 नरः तस्मात् दूरे गृहनिर्माणं कुर्यात् ।
 (ii) यत्र गृहे नित्यं सुखमयं जीवनम् अस्ति, तद् गृहं
 दूरतः अपि न परिवर्जितव्यम्, तत्रैव वस्तव्यम् ।

A-908-A

(10)

(iii) यस्मिन् गृहे नित्यं विवादः भवति, सुखेन जीवितुम् तं नरः
गृहं कदापि न प्रविशेत्, तत् दूरतः एव परिवर्जयेत्।

(II) निम्नलिखित पंक्ति में रेखांकित पद का प्रसंगानुसार अर्थ लिखिए :

(ख) माधुर्य अक्षर व्यक्तिः पदच्छेदस्तु सुस्वरः।

(i) शर्करा युक्तम्

(ii) कोमलतया वर्णोच्चारणम्

(iii) मधुरतायाः अभावः 2

(iii) वर्षम्, दिनम्, मासम्, पक्षम् सही क्रम में लिखिए। 2

16. निम्नलिखित श्लोक का अन्वय रिक्त स्थान पूर्ति द्वारा कीजिए - 2

जलबिन्दु निपातेन ----- घटः पूर्यते।

सः ----- धर्मस्य ----- च हेतुः॥

17. अधोलिखित वाक्यों में रेखांकित पदों के आधार पर किन्हीं चार वाक्यों का प्रश्न निर्माण कीजिए- 2

(क) कामः ज्ञानस्य विज्ञानस्य च नाशं करोति।

(ख) अश्वाः प्राणत्राणाय इतस्ततः अधावन्।

(ग) ब्रह्मणः आयुः शतं वर्षाणि।

(घ) राजा पुत्रवत् प्रजाः पालयति स्म।

(ङ) सत्येन समं सुखं नास्ति।

18. अधोलिखित वाक्यों को घटनाक्रमानुसार पुनः लिखो।

(क) कलयामि गणयामि जगतः आयुः प्रमाणम्।

- (ख) इदं जगत् पुनः पुनः जायते विलीयते च ।
 (ग) किम् जानीथ यूयं 'कियती प्राचीना इयं सृष्टिः' ?
 (घ) विश्वस्य आत्मा अहम् ।
 (ङ) परमहं सर्वदा विद्यमानोऽस्य सर्वं क्रियाकलापं पश्यामि ।
 (च) अहं खलु कालः ।
 (छ) सततम् चक्रवत् परिवर्तमानः भूतं वर्तमानं भविष्यदपि च वीक्षमाणः
 अहमेव साक्षी जगतः उत्पत्तेः विकासस्य प्रलयस्य च ।
 (ज) नैव ! तर्हि शृणुतध्यानेन । 2

19. निम्नलिखित शब्दों का सही मेल अर्थ के आधार पर कीजिए - 2

शब्दाः	अर्थाः
अनृतम्	निधिः
आवृत्य	मेघः
कोषः	आच्छाद्य
पर्जन्यः	असत्यम्